

Többszólamú éneklés az általános iskolában

Majtényi Laura

Bevezetés

Tanulmányom témájának az ének-zene oktatás egy kiemelten fontos területét választottam. Legtöbbünk emlékei az iskolai énekórákról a népdalcsokrok éneklésére, a jeles alkalmakhoz készülő műsorok próbájára, esetleg hangjegyek füzetbe való írására korlátozódnak. Akik szerencsések, azok énekkari foglalkozáson vettek részt, talán énekelhettek kánonokat, polifon kórusműveket. Meggyőződésem, hogy a többszólamban való éneklésnek az általános iskolai ének-zene órákon is kiemelt szerepet kellene betöltenie, megfelelő előkészítéssel nem csak a fejlesztő hatás valósul meg, hanem zenei élményhez is juttathatjuk tanulóinkat, motiválhatjuk őket. Egyszerre számos készséget fejleszthetünk egy jól felépített pedagógiai folyamattal.

Környezetünkben örökösen megosztjuk a figyelmünket, egyidőben észlelünk (és szelektálunk) különböző hangokat. Emellett tanulóinkat a mindennapokban igyekszünk arra nevelni, hogy figyeljenek egymásra, együttműködjenek, közösen hozzanak létre egy produktumot. Ezen ének-zenétől eltérő kompetenciák fejlesztése is megvalósítható a többszólamban való énekléssel. A feladat azonban nem bizonyul egyszerűnek a mindennapokban.

Arra szeretnék ötleteket adni ezzel a tanulmánnyal, hogy a mai oktatásban, amikor az ének-zene órák és a klasszikus zene iránt is erősen csökkent az érdeklődés, hogyan tud mégis megjelenni a zenetanulás egyik legélményszerűbb formája iskolai keretek között. A kérdés tehát az, mi szükséges ahhoz, hogy egy átlagos képességű osztály is tudjon több szólamban énekelni, mit tehet heti egy órában a csoporttal találkozó ének-zene tanár azért, hogy mielőbb eljuttassa tanítványait a (többszólamú) éneklés öröméhez.

Módszertani összefoglaló

A Nemzeti Alaptanterv¹ ének-zene tantárgy fejlesztési követelményeinél a többszólamúságra való törekvés az 5-6. évfolyamban szerepel a fejlesztendő területek között. Egyszerűbb kétszólamú művekkel és kánonokkal azonban már alsó tagozatban is találkozhatunk sőt, implicit módon már óvodás kortól készülünk a többszólamú éneklésre.

---

¹ Oktatási hivatal: A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók.

https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat. 2021. 11. 02-i megtekintés

A következőkben ezeket a „valódi” többszólamúságot megelőző didaktikai fokozatokat szeretném sorra venni.

1. Előkészítés

„Az egyszólamú tiszta éneket csak kétszólamban lehet egészen megtanulni; a két szólam igazítja, egyensúlyozza egymást.” (Kodály, 1964. 83. old.) A többszólamúság bevezetése előtt azonban érdemes az unisono éneklésnél a tiszta intonációra, helyes hangképzésre, magabiztos éneklésre törekedni, illetve fontos bizonyos érzeteket kialakítani a gyerekekben. A hangközök észlelése (pl. tercek, kvint, oktáv) a tonalitás-érzet kialakításában segíthet. A konszonancia és a disszonancia érzékelése egészen kisgyermekkoról kezdve fejleszhető. A közös alaphang, az ahhoz való viszonyítás és az arra való megérkezés érzékeltetése is a tonális hallást fejleszti. Mindez helyet kaphat a zenehallgatásnál, de már akár az óra eleji beéneklésnél is.

A második fontos módszertani lépés az énekes többszólamúság előkészítésére a belső hallás fejlesztése. Ez elengedhetetlen a továbblépéshez – könnyen gyakoroltatható dallambújtató feladatokkal, felelgetős játékokkal.

Az előkészítés kardinális eleme a jelrendszerek ismerete, a többszólamú kottakép értelmezésének képessége. Akár homofon, akár polifon szerkesztésű művet szeretnénk kotta alapján megtanítani, meg kell, hogy mutassuk a tanulóknak, mely írott sorok tartoznak össze, végig kell őket vezetni egy-egy szólam követésének útján. A cél minden esetben az, hogy a növendékek akár többszólamú kottában is otthonosan tudjanak tájékozódni, ismerjék a zenei jeleket, előadói utasításokat.

Az első többszólamú megnyilvánulás vélhetően az osztály és a pedagógus között jön majd létre. Ez akkor lesz szerencsés, ha már ezt megelőzően is rendszeresen „magukra hagyjuk” az egyszólamban éneklő csoportot, így a tanári hang hiánya nem lesz szembetűnő. A pedagógus énekhangja mellett fontos megemlítenünk a hangszerek szerepét. A kodályi alapelvek egyike az, hogy a temperált hangú hangszerek kevés szerepet kapjanak az oktatási folyamatban. A gyakorlat sokszor mást mutat: főként az osztály zenei képessége és a pedagógus személye, valamint hangszeres tudása határozza meg az instrumentumok használatát. A hangszerek megjelenésével kapcsolatban is a mértékletesség a mérvadó. Véleményem szerint egyik véglet sem szerencsés: ha egy nehezebb harmóniára való megérkezést vagy egy kezdőhangot a zongora mellett ülve, meghallgattatva helyre tudunk billenteni, támogatható a hangszerhasználat. Viszont a rossz állapotban lévő, elhangolódott zongora mellől irányítani az énekes csoportot nem célszerű, emellett pedig nagy a kontraproduktivitás veszélye.

2. A többszólamúság típusai és tanítása

Első és legelemibb többszólamú megnyilvánulás az éneklés egyenletes mozdulatokkal való kísérése (pl. menetelés, lépegetés, taps, játékos munkamozdulatok stb.), melyet már óvodás kortól igyekszünk gyakoroltatni. Ezt követi, ha az énekelt dallamhoz tapsoljuk annak ritmusát, majd egy más ritmuskíséret (pl. ritmososztinató) társítása. A felelgetős, a ritmusvisszhang és a ritmososztinató nem két szólam egyidejű éneklése, de a másik szólam követésének képességével kiváló alapot ad a folytatáshoz: az orgonapontos, nyugvópontos és dudakvintes „valódi” többszólamú gyakorlatokhoz. Hasznos, ha ezeket szólamcserével, majd kisebb csoportokban, ügyesebb gyermekeknél esetenként párokban is énekeltejtjük.

A következő pont lehet a kézjelről történő kétszólamú éneklés. Az egyszólamnál már megismert, jól begyakorolt kézjelek a kétszólamú éneklést is nagyban segítik. A tanulók térben elhelyezve látják maguk előtt a hangokat, azok egymáshoz való viszonyát, elhelyezkedését. A kézjelről történő kétszólamú éneklés a pedagógus részéről is fokozott koncentrációt igényel, hiszen a megszólaló hangok korrigálása mellett a két kezét egymástól függetlenül, térben pontosan elhelyezve kell a tanulókat instruálni. (E vonatkozásban is kiemelt szerepet kap, *Kodály Zoltán Énekeljünk tisztán!* című kiadványa).

A következő lépcsőfok a kánonok éneklése. Meglehetősen egyszerű feladatnak tűnik, mégis alapos előkészítést igényel. Az átlagos képességű csoportok véleményem szerint mindössze eddig jutnak el, a további fejlesztés már nem fér az általános tantervű osztályok heti egy óráinak feladatai közé. Azonban, ha tudunk tovább haladni, mert a tanulók képességei, a körülmények, a tanterv és a rendelkezésre álló idő ezt engedi, áttérhetünk az önálló szólamokból felépített művek elsajátítására. Érdeemes lehet azokkal a művekkel kezdeni, melyekben a dallam jól ismert népdal vagy gyermekdal. Ezt követhetik az egyéb kétszólamú művek. A cél az, hogy a diákok is meghallják az együtthangzást, tudjanak figyelni a másik szólamra, illetve a kettőre egyszerre.

„Háromszólamú művek tanítása már nem az általános iskola feladata, nem azért, mert három szólamban nehezebb énekelni, hanem mert e művek hangterjedelme, dallami és ritmikai nehézségi foka meghaladja az általános képzésben résztvevő tanulók készségeit.” (Osvay Károlyné, 2007. 146. old.)

A módszertani rész összefoglalásaként elmondhatjuk, hogy mint minden újdonság bevezetésénél, itt is a legfőbb pedagógiai szempont a fokozatosság. A tanári felkészülés ebben a helyzetben is döntő jelentőségű, hiszen a többszólamúság nagy ugrás az egyszólamú éneklés után. Több szakirodalomban is megjelent az a kép, ahol a gyermekek fülüket befogva "fújják" a saját szólamukat, vagy esetleg azon versenyeznek, hogy melyik szólam tudja hamarabb, hangosabban elnyomni a másikat. A harmóniák meghallása, az egymásra történő odafigyelés és az esztétikai érzék kialakítása is a fejlesztendő kompetenciák közé tartozik. A gyakorlat azonban sajnos mást mutat, hiszen az általános iskolákban a

többszólamú éneklésre igen kevés lehetőség adódik. Minden esetben a szaktanár megítélésén múlik, hogy a felvázolt lépcsőfokokon meddig jut el különböző adottságú, összetételű csoportjaival.

Többszólamú művek - Műjegyzék

A fenti módszertani áttekintés után joggal merül fel a kérdés, hogy milyen műveket énekeltsünk, milyen kiadványokból válogassunk.

Első és legkézenfekvőbb a mindenkor tankönyv példáinak áttekintése. Érdekes általános iskolában *Kodály* biciniumaiból válogatni, illetve jónéhány többszólamú művet találhatunk *Szabó Helga* ének-zene tagozatos tankönyveiben.

Ezen felül jó szívvel ajánlom az alábbi, általam létrehozott műjegyzéket. Célom az, hogy a felsorolt módszertani pontokra néhány (a tankönyvekben nem feltétlen megtalálható) példát mutassak be, főként a 20. és 21. századi magyar zeneszerzők kifejezetten gyermekkarokra írt művei közül.

Az alábbiakban látható rövid felsorolás a tanítási folyamat egy-egy fázisához csatlakozik, így az egyszerűbbtől halad a bonyolultabb felé.

Felelgetős gyakorlatok közül választhatjuk például *Kerényi György*: A faragószék nótája, vagy *Kodály Zoltán*: Angyalkert-játékdalok című szerzeményeket. Orgonapontos, nyugóponos szerkesztésű egyszerű, kétszólamú műveket találunk *Szónyi Erzsébet* Biciniumok között (Zöld kendő, Gyí, te pejko, Maranoa bölcsődala). Dudakvint jelenik meg az egyik szólamban szintén *Szónyi Erzsébet*: Cicajáték, Indián és Régi kalapács című műveiben. Dallamosztinátós kétszólamúságra találhatunk példát *Bárdos Lajos* két darabjában (Tót dudások, Elszaladt a kemence).

Kevésbé ismert kánonokat fedezhetünk fel *Kerényi György*: Kétágú síp kétszólamú kórusok című kötetében, vagy *Bárdos Lajos*: Hetven kánon című kiadványában.

Egyszólamú, hangszerkíséretes műveknél ajánljuk *Balázs Árpád* munkásságát, valamint a Felhő táncol – mai magyar zeneszerzők kíséretes kórusművei című kiadványt.

Egyszerű (főként komplementer ritmusban írt) kétszólamú kórusművekhez javasoljuk pl. *Papp Lajos*: Bolygó zápor, *Szónyi Erzsébet*: Vörösbegy, *Beischer-Matyó Tamás*: Madár a télben című műveit. Kétszólamú kórusművek esetén *Bárdos Lajos*: Kicsinyek kórusa című kiadványa mellett válogathatunk *Papp Lajos*: 35 könnyű kétszólamú egyneműkar, vagy *Beischer-Matyó Tamás*: Játék két szólamban című köteteiből.

Záró gondolatok

Meggyőződésem, hogy a többszólamú éneklés, majd a kóruspróbák, a közös szereplések izgalma és élménye életre szóló zeneszeretethez, a zene jobb, mélyebb megértéséhez vezet. Ének-zene tanárként arra is törekednünk kell, hogy a kiválasztott gyakorlatok, szemelvények, kórusművek színesek, értékesek legyenek és a gyerekek örömmel tanulják őket. Ennek érdekében pedig érdemes a tanórákon is tudatos lépéseket tenni.

Irodalom

- Bárdos Lajos (1938). *Kicsinyek kórusa I.* Magyar kórus, Budapest.
- Bárdos Lajos (1970). *Hetven kánon.* Zeneműkiadó, Budapest.
- Beischer-Matyó Tamás (2015). *Játék két szólamban.* Kontrapunkt Zeneműkiadó, Budapest.
- Kerényi György (1965). *Kétágú síp kétszólamú kórusok.* Zeneműkiadó, Budapest.
- Kodály Zoltán (1941). *Énekeljünk tisztán! Magyar Kórus Művek,* Budapest.
- Kodály Zoltán (1964). *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. I. kötet.* Zeneműkiadó, Budapest.
- Kodály Zoltán (1972). *Gyermek- és nőikarok.* Editio Musica Budapest.
- Mindszenty Zsuzsánna (2008, szerk.). *Felhő táncol - mai magyar zeneszerzők kíséretes kórusművei.* KÓTA, Budapest
- Oktatási Hivatal: *A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók.* Letöltés: https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat-2021. 11. 02-i megtekintés
- Osvay Károlyné (2007). *Az ének-zene tanítás módszertana;* Harmadik, átdolgozott kiadás. Krúdy könyvkiadó, Nyíregyháza.
- Papp Lajos (1969). *35 könnyű kétszólamú egyneműkar II.* Zeneműkiadó, Budapest.
- Szőnyi Erzsébet (1974). *Biciniumok I. japán dalok.* Zeneműkiadó, Budapest.
- Szőnyi Erzsébet (1974). *Biciniumok II. amerikai és kanadai népdalok.* Zeneműkiadó, Budapest.
- Szőnyi Erzsébet (1974). *Biciniumok III. ausztrál népdalok.* Zeneműkiadó, Budapest.